

REDESCOPERIM CETATEA SOROCA¹

REDISCOVERING THE SOROCA CITADEL

Sergiu Musteață*, Ion Tentiuc**, Ion Ursu***

Abstract

The study presents the archaeological diggings and the researches undertaken since 2012 at the stone citadel of Soroca, researches which have brought new information regarding the construction and the evolution throughout centuries of the medieval fortification situated on the right bank of the Dniester River. Prior to the stone citadel erected during the reign of Stephen the Great and Bogdan III, there existed a wooden and earth fortification.

Keywords: the Soroca stone citadel, medieval fortification, bastion, circular towers, the epoch of Stephen the Great

Introducere

Cetatea de piatră de la Soroca a beneficiat în ultimii ani de o anumită atenție din partea cercetătorilor care, prin studiile efectuate, au încercat să aducă mai multă lumină asupra istoriei apariției și evoluției fortificației medievale de pe Nistru. Situată la un vechi vad al fluviului, aceasta a împărțit, pentru toată perioada evului mediu și a epocii moderne, soarta regiunii, suportând mai multe asedii, devastări și incendieri, ale căror urme și sechele stau imprimare pe zidurile de piatră, brăzdate de gloanțe și ghiulele (Fig. 1).

Fortificația medievală Soroca este situată pe malul drept al Nistrului, în apropierea unui vechi vad al fluviului. Cetatea de piatră de la Soroca are un plan circular și este înzestrată cu cinci turnuri amplasate la distanțe egale unul de altul, ridicate cu circa 4 m deasupra curtinelor. Patru turnuri au forma cilindrică în plan, iar al cincilea rectangulară, care prin pasajul de la nivelul inferior, servește drept

¹ Acest articol este o versiune actualizată a studiului S. MUSTEAȚĂ, I. TENTIUC, I. URSU, *Cetatea Soroca în lumina surselor scrise și descoperirilor arheologice*. IN: S. MUSTEAȚĂ (ed), *Cetatea Soroca – istorie, memorie și tradiții seculare*. Materialele conferinței, Soroca, 4-5 aprilie 2013, Seria „Istorie și Documente Necunoscute - IDN”, C5, Chișinău, Editura ARC, 2015, p. 33-47.

* Decan al Facultății de Istorie și Geografie a Universității „Ion Creangă”, Chișinău.

** Șef sector Arheologie și Istorie Antică, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău.

*** Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM, Chișinău.

poartă de intrare în cetate (Fig. 2)². Turnurile au fost prevăzute să funcționeze având mai multe etaje în care apărătorii cetății puteau lupta simultan, fapt dovedit și de prezența ambrazurilor la fiecare nivel. Turnul rectangular are trei niveluri, dintre care cel inferior cuprinde golul de intrare, la nivelul intermediar este situat paraclisul cetății, iar la cel superior se află o terasă largă, utilizată, se pare, în calitate de punct de observație, care comunică cu drumul de strajă. Acesta reprezintă o amenajare în partea superioară a cetății bastionate, fiind așezat pe aproximativ jumătate din grosimea zidului. De pe drumul pentru străjări se intră la ultimul nivel al turnurilor circulare, amenajate și ele în formă de terase³.

Curtea interioară a cetății reprezintă un cerc cu diametrul de 30,5 m (Fig. 2). Zidurile nu au alte goluri decât gangul de intrare de la parterul turnului-poartă de formă rectangulară. Intrarea în turnurile circulare se făcea de la nivelul al doilea, situat la înălțimea de cca 4 m. Pentru circulația apărătorilor între turnuri au fost construite terase pendente din lemn, în câteva nivele, susținute în console (azi, dispărute). De la terasa a doua s-au păstrat cuiburile de la consolele masive, de formă pătrată cu laturile de cca 0,45 x 0,45 m.

Grosimea zidurilor cetății, inclusiv a turnurilor circulare crenelate, în partea superioară, este de 3,0-3,10 m. Turnul de intrare, de formă rectangulară, are grosimea peretelui dinspre curte mai mică. Zidurile cetății în exterior au înălțimea de circa 19-20 m. În partea de jos, lângă fundație, zidurile sunt înclinate, prevăzute cu *glacis* pentru mărirea stabilității cetății (Fig. 3).

Nivelurile doi și trei ale turnurilor circulare și absida altarului paraclisului din turnul de intrare sunt înzestrate cu guri circulare de tragere pentru arme de foc, numite *mortiere*. Aceste guri de tragere au diametrul de 0,25 m și au fost tăiate din blocuri pătrate de piatră silicioasă sau au fost asamblate din două blocuri cioplite alăturate. Gurile de tragere sunt compartimentate în firide boltite, câte trei la fiecare nivel al turnurilor (Fig. 4).

În perioada inițială de edificare a citadelei de piatră, curtea interioară era liberă de construcții de zid. Conform unor opinii, la parter ar fi existat staule deschise pentru cai, iar galeriile pendente din lemn, din partea superioară, erau sprijinite pe stâlpi de lemn. La aceste galerii se ajungea prin intermediul unor scări din lemn. Într-o etapă de reorganizare a curții interioare, pe perimetrul pereților cetății au fost construite depozite (numite astăzi, convențional, cazemate) din piatră, având un plan trapezoidal. Pereții de fațadă ai acestor depozite au conferit incintei curții o formă cvasi-hexagonală. Astfel, au fost ridicate două niveluri suprapuse, cu încăperi care puteau respecta forma *trapezoidală în plan* a incintei. Aceste încăperi au format 13 spații boltite în arc cu lespezi de piatră, numite

² T. Nesterov, „Arhitectura cetății Soroca – un argument important în datarea fortăreței”, *Revista de istorie a Moldovei*, 2 (70) (2007): 31.

³ *Ibidem*, 31-33.

convențional în literatura de specialitate „cazemată”, „pivnițe” sau „depozite”. Dintre ele, astăzi s-au păstrat întregi doar câteva construcții (Fig. 2).

În partea superioară a „depozitelor” au fost construite spații de locuit, cu pereți din piatră, compartimentate în câteva încăperi spațioase. Fiecare încăpere însuma suprafața a două „depozite” de la parter, fiind destinate, probabil, pentru adăpostirea străjerilor cetății.

Se pare că intrarea în spațiile de la etaj se făcea prin vestibuluri de formă trapezoidală în plan, între care erau amplasate scările. De la aceste scări, probabil de lemn, s-au păstrat resturile unor construcții masive din piatră, depistate în procesul investigațiilor arheologice, fiind denumite, impropriu, „contraforți”. Din încăperile de la etaj se pătrundea în interiorul turnurilor circulare prin intrări aflate, cum am menționat mai sus, la înălțimea de circa 4,0 m de la nivelul de călcare a curții cetății.

Sursele documentare scrise privind cetatea Soroca

Una dintre primele mențiuni documentare scrise ajunse la noi privind Soroca⁴ pare a fi cea de la anul 1475 și apare în legătură cu un atac al cazacilor

⁴ Cercetătorul Constantin Tofan menționează că „în anul 1419 [subl. n.] este menționată vama din dreptul localității Soroca, la un vad al Nistrului, aceasta fiind o «vamă de trecere», utilizată printre alții și de pelerinii ruși care mergeau spre Ierusalim. Această vamă se afla pe traseul unui drum comercial care făcea legătura dintre orașele Novgorod și Pskov din Rusia și portul Cetatea Albă de la Marca Neagră” [vezi: C. Tofan, „Considerații istorice asupra evoluției vămilor pe teritoriul Țării Moldovei”, *Carpica* XXXI (2002): 113]. Constantin Cihodaru considera că „vadul de la Soroca era păzit în timpul lui Alexandru cel Bun de o asemenea întăritură (din lemn și pământ – n.n.), înlocuită mai târziu cu o cetate de piatră” [vezi: C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun* (Chișinău, 1990), 119]. Recent, istoricul Ion Țurcanu, a publicat mai multe hărți și portulane din Evul Mediu care cuprind și spațiul pruto-nistrean. Dintre acestea este menționată harta cunoscută cu numele de „Estense”, din anul 1450, care, pe Nistru, în afară de Cetatea Albă, mai indică cetățile Hotin și Soroca, ortografiate corupt [vezi: Ion Țurcanu, *Descrierea Basarabiei. Teritoriul dintre Prut și Nistru în evoluție istorică* (Chișinău, 2011), 315]. B. P. Hasdeu publică în *Arhiva istorică a României*, vol. I, un inventar de documente din Cracovia, editate în 1862 de D. Rykaczewski, în care este inclusă mărturia și obligația lui Petru Aron de la 6 octombrie 1455, făcută lângă Hotin, de a depune omagiu regelui polon. Tot aici, domnitorul moldovean afirmă că a dat mamei lui Alexandrel-Vodă, principesei Maria, „mătușii paterne a regelui (polonez – n.n.) orașele Sierocko și Targowsko”. B.P. Hasdeu crede că Targowsko ar fi Târgul Frumos, iar Sierocko ar putea fi Soroca (p. 441). V. Pârvan crede că cele două orașe amintite ar fi Siret și Olochovăț (Pârvan, 1990, p. 106). N. Iorga de asemenea consideră că mama lui Alexandrel ar fi primit de la Aron-Vodă Siretul și Volovățul (Iorga, 1899, p. 106). Ion Nistor considera că cetatea de la Soroca a fost ridicată pentru a proteja hotarele Țării Moldovei de incursiunile cazacilor: „...expuse prădăciunilor căzăcești erau regiunile din nord-estul Moldovei și îndeosebi ținuturile Hotinului, Sorociei și Orheiului. Pentru

asupra hotarelor de răsărit ale Țării Moldovei. În cronică lui Grigore Ureche există o interpolare datorată lui Misail Călugărul. În aceasta se menționează că după lupta de la Podul Înalt, Ștefan cel Mare se odihnea la Vaslui: „Într-a cea vreme odihnindu-se Ștefan Vodă la Vaslui, au venit olăcari de sârgu de la Soroca, cum că Lobodă și Nalivaiko, hatmanii căzăcești, au intratu în țară și pradă”⁵. Analiza evenimentelor militaro-politice din această perioadă a permis cercetătorilor să întrevadă în acest fragment o contradicție flagrantă, fapt pentru care informația nu a fost utilizată în reconstituirile istorice. Contradicția din interpolarea lui Misail Călugărul este evidentă și constă în faptul că lupta de la Podul Înalt a avut loc la 10 ianuarie 1475, pe când hatmanii cazacilor, Severin Nalivaiko și Grigorii Loboda, au activat la sfârșitul secolului al XVI-lea. Sunt cunoscute intervențiile acestora din toamna anului 1594 și din primăvara anului următor, când detașamentele de cazaci sub conducerea lor au atacat garnizoana otomană din cetatea Tighina și au devastat împrejurimile⁶. Este posibil ca în acel an, 1475, cazacii să fi trecut Nistrul pe la Soroca, iar interpolatorul să fi confundat două evenimente aflate la distanță de mai mult de un secol unul de altul, incluzând în fabulă personalitățile cele mai cunoscute ale lumii căzăcești din vremea sa, pe hatmanii cazacilor Lobodă și Nalivaiko. Această știre este preluată și de cronicarul Nicolae Costin care a specificat că vestea de olac a venit la Ștefan cel Mare, aflat la Vaslui, de la „dregătorii de Soroca”⁷.

Menționăm că cercetătorul ieșean Laurențiu Rădvan, în monografia privind orașele medievale din țările române, consideră anume anul 1475 drept anul primei atestări a Sorociei⁸.

O altă sursă importantă în care este menționată Soroca este *Cronica Bychowiec*⁹. În ea se relatează că în anul 1497 polonezii planificau un atac asupra

apărarea acestor regiuni, se hotărî Ștefan, spre sfârșitul domniei sale, să fortifice vadul de la Soroca, durând acolo o cetate ca și cea de la Orhei. [...] dăruî Ștefan unui oarecare Calian mai multe pământuri pe Nistru cu îndatorirea de a sluji la cetatea noastră, la Soroca” [vezi: Ion Nistor, *Istoria Basarabiei* (Chișinău, 1991), 60].

⁵ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1971, p. 97.

⁶ A se vedea scrisoarea lui Severin Nalivaiko, din ianuarie 1596, către regele polon Sigismund III Vaza, unde acesta vorbește despre jafurile la care erau supuse localitățile din sudul spațiului pruto-nistrian de către cazaci [„Scrisoarea hatmanului cazacilor Severin Nalivaiko către regele polon Sigismund III Vaza despre incursiunile cazacilor în Moldova, Transilvania, Ocaș și altele. Ianuarie 1596”, în *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV - începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. I, 1408-1632, Moscova, 1965, pp. 219-231, nr. 75].

⁷ Nicolae Costin, „Letopisețul Țării Moldovei”, în *Scieri*, vol. I (Chișinău, 1990), 146.

⁸ L. Rădvan, *Orașele din Țările Române în evul mediu (sfârșitul secolului al XIII-lea - începutul secolului al XVI-lea)*, Iași, 2011, p. 572.

⁹ Numită și *Cronica marilor duci ai Lituaniei*.

Țării Moldovei. Pentru direcțiile posibile de atac ce se discutau, una dintre armate trebuia să atace hotarele Moldovei pe la Soroca.

Cronica Bychowiec (notare privind anul 1497):

W leto od poczatka swita sedmotysiacznoie piatoie, a po bozym narozeniju tysiaczno czotyrysta dewiatdesiat semoho, sobral korol polski OLBRACHT welikoie mnozestwo woyska swojeho y zo wsimi mocami koruny Polskoie, zhotowiwszysia konno y zbrojno, y potialmul na STEFANA, wojewodu woloskoho, a kniaz weliki ALEXANDRO zmwil z bratom swoim korolem OLBRACHTOM na tom seymie w PARCOWIE, y dumu wczynili mezy soboiu bez wedomosty wsich panowrad swoich, iz mel kniaz weliki ALEXANDRO tehnut czerez BRASLAWL na SOROKU v zemlu woloskoho, a korol OLBRACHT z druhoie storony...¹⁰.

Traducere: „În anul de la începutul lumii șapte mii cinci (7005), iar după nașterea Domnului o mie patru sute nouăzeci și șapte (1497) a adunat regele polonez OLBRACHT (Ioan Albert) o mare armată a sa și cu toate forțele regatului polonez, pregătindu-se cu cai și armament, și a mers împotriva lui Ștefan, voievodul voloh, iar marele cneaz ALEXANDRU s-a gândit să facă cu fratele său regele OLBRACHT la seimul de la PARKOW și s-au înțeles între ei, fără știrea panilor sfatului, și a avut să meargă marele cneaz ALEXANDRU prin BRAȚLAV asupra SOROCII în țara Volohiei, iar regele OLBRACHT din altă parte”.

După campania polonă împotriva Țării Moldovei din toamna anului 1497, despre care amintește *Cronica Bychowiec*, și după lupta din Codrii Cosminului de la 26 octombrie 1497, când oștirile regelui Ioan Albert (Olbracht) au fost înfrânte, între cele două părți beligerante au fost încheiate tratate de pace. Printre martorii și semnatarii acestor tratate internaționale de pace din anul 1499, este amintit pentru prima dată „*Coste, pârcălab de Soroca*”.

Astfel, în tratatul de pace veșnică pe care l-a încheiat Ștefan cel Mare la 12 iulie 1499 cu Ioan Albert (Olbracht), regele Poloniei, în lista de martori, ultimul dintre pârcălabi este menționat „*Coste, pârcălab de Soroca*”¹¹. Este important să atragem atenția că în terminologia din Moldova medievală *pârcălabul* era un boier cu atribuții militare, administrative și judecătorești, comandant al unei cetăți sau al unei fortărețe, căpitan și guvernator al unui ținut. Cu același rang ierarhic, *Coste* apare și în tratatul de alianță din 14 septembrie 1499, încheiat de Ștefan cel Mare cu Alexandru, marele cneaz al Lituaniei, unde pârcălabul este numit, de data

¹⁰ „Хроника Быховца”, in *Полное собрание русских летописей*. Vol. 32. *Хроники Литовская и Жмойтская и Быховца*, Moscova, 1975, p. 129.

¹¹ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. 2 (București, 1914), 417-435, doc. nr. 178; *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387-1858. Tratatate*, alcătuitor I. Eremia, Chișinău, 1992, p. 114.

aceasta, „*Coste de Soroca*”¹². În acest al doilea document Coste figurează printre „*boierii Țării Moldovei, Sfatul domnului nostru voievod*”.

Cercetătorii A. Eșanu și V. Eșanu consideră că participarea lui Coste la încheierea acestor tratate internaționale de pace și înțelegere demonstrează importanța atât a pârçălăbiei de Soroca, cât și a lui Coste pârçălab în viața politică a Țării Moldovei¹³. Noi credem că în aceste circumstanțe – escaladarea unui conflict militar între părți, rolul cel mai important îl juca cetatea Soroca de la vadul Nistrului, care, deopotrivă cu cetatea de la Hotin și cu cea de la Orhei, au fost ridicate pentru a stăvili invaziile trupelor străine la hotarele de răsărit ale statului medieval moldovenesc.

La doar jumătate de an de la aceste evenimente din viața militaro-politică a Țării Moldovei, la 14 martie 1500, „*Coste pârçălab Sorocii și frati-său Teodor și Giurja Păcuraru*” apar ca beneficiari ai satului Todirești „*unde au fost unchiului lor*”, act întărit de Ștefan cel Mare¹⁴.

Primele atestări documentare, ajunse până la noi, în care este menționată în mod direct fortificația, *cetatea Soroca*, aparțin începutului de secol XVI. Informația o găsim în două scrisori de la voievodul Bogdan al III-lea (1504-1517). Prima este o scrisoare adresată regelui polonez Sigismund I (1505-1548), datată cu **1 iulie 1512**, în care se menționează *cetatea Soroca* în calitate de „*strajă împotriva păgânătății*”:

...и просим есмо у его милости некоторые млины, что соуть в земли и в паньстве его милости против нашего замку Сороцкого, которые млины суть годовле тому нашему городу Сороцкого що есть сторожа от поганства... и тый млины нам его милость дал, аби годовле была тому нашему городе Сороце сторожному от поганьства¹⁵.

Cel de-al doilea document în care este menționată *cetatea Soroca* este poate cel mai important pentru înțelegerea evoluției fortificației de la vadul de pe Nistru. El reprezintă un hrisov, din 17 ianuarie 1517, prin care Bogdan cel Orb (Bogdan al III-lea) întărește lui Calian localitatea Soloneț, dată de către părintele său Ștefan voievod (cel Mare), în locul unor sate înapoiate cetății Soroca:

¹² Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. 2, pp.442-446, doc. nr. 179; *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale*, p. 116.

¹³ A. Eșanu, V. Eșanu, „Instituții administrative ale cetății și ținutului Soroca (sec. XV-XVIII)”, *Cugetul. Revistă de istorie și cultură* 3 (1999): 14-15.

¹⁴ *Documenta Romaniae Historica*, A. *Moldova*, vol. III (1487-1504), București, 1980, p. 454, doc. 253.

¹⁵ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Bogdan voievod (1504-1517)*, București: Ed. Fundației Regale, 1940, pp.500-501, doc. nr. 81.

...tocmindu-se părintele Domniei mele, Ștefan voievod a înturnat aceste numite trei sate, anume Cosaceuți, Trinciți și Strigacouți, ca să asculte de cetatea noastră, de Soroca¹⁶.

În terminologia medievală, expresia „să asculte de cetatea noastră” presupune existența unui *ocol domnesc* și, evident, a unei cetăți la Soroca încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Are dreptate cercetătoarea Tamara Nesterov atunci când afirmă că la o anumită dată, rămasă necunoscută, Ștefan cel Mare a refăcut ocolul cetății Soroca, înzestrând-o și cu aceste trei sate¹⁷. Întrebarea pe care și-o pun cercetătorii este: care din cele trei cetăți evidențiate în prezent la Soroca, două din pământ și lemn și una din piatră, dintre care ultima și astăzi străjuiește malul Nistrului și hotarul de răsărit al Țării Moldovei, a existat pe timpul lui Ștefan cel Mare și al cărei pârcălab era pomenitul în documente Coste de Soroca, pârcălab și staroste. Mihai Costăchescu, comentând documentul citat mai sus, menționa că „aceste trei sate deci au aparținut de demult ocolului Sorociei, de la care au trecut în stăpânirea lui Calian, înturnându-se iarăși zisului târg [cetății – n.n.], date de Ștefan Vodă, el dând în schimb zisului neam moșia sa Soloneț”¹⁸. Probabil, consolidarea ocolului cetății Soroca, realizată de Ștefan cel Mare prin înzestrarea cu mai multe sate, a putut avea loc în momentul demarării construcției unei noi fortificații din piatră pe Nistru, însă deocamdată nu ne putem pronunța cu certitudine. T. Nesterov crede că acest interval a putut fi între anii 1467 și 1504.

Analiza evenimentelor politice și a situației internaționale de la sfârșitul secolului al XV-lea ne permite a presupune, cu anumite rezerve, o perioadă mult mai restrânsă de timp când a putut fi construită din piatră cetatea de la Soroca. După cucerirea în iulie-august 1484 de către otomani a cetăților Chilia și Cetății Albe, Ștefan cel Mare începe să fortifice hotarele de nord și de răsărit ale Țării Moldovei. Se întreprind lucrări de consolidare la cetatea de la Hotin. În anul 1490¹⁹ (după unele date, în 1488²⁰, în 1489 sau în 1491²¹) Ștefan-Vodă atacă Pocuția și instalează în cetățile de aici pârcălabi moldoveni. Nu este exclusă posibilitatea că anume în intervalul de timp 1490-1497 Ștefan cel Mare ar fi început lucrările de refacere în piatră a cetății de la Soroca.

Miron Costin, primul dintre cronicarii moldoveni care și-a pus problema originii cetăților noastre, inclusiv a cetății Soroca, la un moment dat exclama: „...mare nevoie [dificultate – n.n.] este a scrie de dânsele, de cine ar fi făcute, că

¹⁶ M. Costăchescu, *Arderea târgului Floci și a Ialomiței în 1470*, Iași, 1935, pp. 154-155.

¹⁷ Nesterov, „Arhitectura cetății Soroca”, p. 28.

¹⁸ Costăchescu, *Arderea târgului Floci*, p. 155.

¹⁹ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Chișinău-Iași, 1990, p. 124.

²⁰ P. Parasca, *Politica externă și relațiile internaționale ale Țărilor Române în epoca medievală*, Chișinău, 2005, p. 197.

²¹ C. Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în evul mediu*, București, 1998, p. 103.

cât am nevoit și cât am cercat să știu ceva, de ce neam făcute sunt, un cuvânt, o pomenire n-am putut afla, cu mare jale”²². În lucrarea *De neamul moldovenilor*, cronicarul dedică un capitol aparte acestui subiect: „Cap al cincilea. Aicea vine rîndul să pomenim de cetățile ce se află aicea în țară la noi”, în care amintește și despre cetatea Soroca: „...cum am înțeles de cetatea Sorocii, să fie făcută de un Pătru-vodă, de care lucru mult mă mir că Urechii vornicul nu pomeneste”²³.

Analizând acest pasaj al cronicarului, C. C. Giurescu menționa că Petru-Vodă ar putea fi atât Petru Mușat (1375-1391), cât și Petru Rareș (1527-1538 și 1541-1546): *...dacă admitem cea de-a doua identificare, dacă Petru Rareș este cel care a zidit cetatea din piatră – și în sprijinul acestei ipoteze se poate invoca o scrisoare din 23 aprilie 1543 prin care domnul cheamă pe un meșter bistrițean să lucreze la cetatea Sorocii – atunci rezultă că Ștefan a ridicat numai o cetate de lemn și de pământ. În cazul însă când prin „domnul Petru” trebuie să înțelegem pe fiul Mușatei [Petru Mușat (1375-1391) – n.n.], atunci tradiția locală care consideră pe Ștefan cel Mare drept ziditorul cetății de piatră, ale cărei puternice ziduri stau și astăzi pe malul Nistrului, exprimă adevărul. Într-un atare caz, Rareș n-a făcut decât să repare cetatea părintelui său*²⁴.

Ipoteza lui C. C. Giurescu este confirmată de precizarea făcută de Miron Costin în *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei*, în subcapitolul 3, *Despre cetăți*, unde cronicarul menționează că „cetatea Soroca a fost clădită de Pătru-vodă, după descălecatul al doilea”²⁵. Sub acest „al doilea descălecat” unii cercetători au înțeles cea de-a doua domnie a lui Petru Rareș, din anii 1541-1546. În realitate, în accepția medievală, inclusiv a cronicarilor noștri, Țara Moldovei, la începuturile stătalității sale, a trecut prin două descălecări sau întemeieri: primul descălecat este legat de numele lui Dragoș-Vodă, iar al doilea descălecat, de Bogdan-Vodă²⁶. Credem că Miron Costin (care, în acest pasaj, dar și în altele deopotrivă, era interesat de a afla vechimea cetăților noastre), afirmând că „cetatea Sorocii au ridicat-o voievozii”²⁷, a avut în vedere primii voievozi, printre care se numără și Petru Mușat. Dacă cetatea de la Soroca ar fi fost construită de Petru Rareș, despre ridicarea ei ar fi știut și ar fi menționat Grigore Ureche, de unde și semnele de întrebare ale

²² Miron Costin, „Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească”, în Miron Costin, *Opere*, Chișinău, 1989, p. 316.

²³ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*, București, 1979, pp. 214-215.

²⁴ C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, pp. 276-277.

²⁵ Miron Costin, „Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei”, în Miron Costin, *Opere*, Chișinău, 1989, p. 212-213.

²⁶ A se vedea, de exemplu, Nicolae Costin, „Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601”, în Nicolae Costin, *Scrieri*, vol. I, Chișinău, 1990, p. 97.

²⁷ Miron Costin, „Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească”, în Miron Costin, *Opere*, Chișinău, 1989, p. 270.

cronicarului: „mă mir că Urechii vornicul nu pomenește” despre aceasta. Ipoteza noastră este confirmată de faptul că la doar jumătate de pagină a acestei lucrări, în subcapitolul cinci, Miron Costin vorbește despre „al doilea descălecat al Țării Moldovei și al Țării Românești”²⁸.

În anul 1528 un călător străin anonim menționa cetatea Soroca printre principalele cetăți și orașe ale Țării Moldovei²⁹. Este greu de crezut ca o cetate din lemn și din pământ să impresioneze pe un străin într-atât încât acesta să o includă printre cele mai importante cetăți din piatră din Țara Moldovei (Suceava, Hotin, Cetatea Nouă a Romanului etc.). Pe de altă parte, importanța cetății și a pârcălăbiei de Soroca este recunoscută pe plan politic internațional încă la sfârșitul secolului al XV-lea, atât prin prezența lui „*Coste, pârcălab de Soroca*” în calitate de membru al Sfatului domnesc al lui Ștefan cel Mare sau printre semnatarii unor tratate internaționale, cum ar fi cele din 1499, menționate mai sus, cât și prin menționarea acestuia, cu drept de judecată, în alte două tratate internaționale: primul de înțelegere semnat la Camenița, la 22 ianuarie 1510 și altul de pace semnat între Bogdan al III-lea și Sigismund, regele Poloniei, la Cracovia, pe 20 martie 1510. În aceste tratate se subliniază că:

*negustorii poloni și lituani vor fi liberi a trece și neguța prin Moldova [...] plătind vămile și păzind locurile de depozit, după legile vechi, [...] dacă supușii noștri vor fi nedreptățiți de către supușii Domnului Bogdan-vodă, atunci se vor adresa către pârcălabii moldoveni de la Hotin, de la Cernăuți și de la Soroca, și aceia îi vor judeca cu deplinătatea dreptului*³⁰.

În opinia lui Constantin C. Giurescu, și ținutul Sorociei este mult mai vechi decât aceste mențiuni documentare. Drept dovadă este adus faptul că anume târgul a dat nume ținutului respectiv. Târgul, conform autorului, trebuie să fi existat deja sub primii voievozi, „în orice caz sub Roman I care se întitulează „voievod al Țării Moldovei de la munți până la țărml mării” de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Acest târg a putut să apară acolo unde exista o trecere peste apă, un vad și, evident, odată cu extinderea hotarelor Țării Moldovei până la Nistru și Cetatea Albă, aici să fi fost instituită o *vamă domnească*, una dintre primele mențiuni ale căreia pare să fie cea de la 1419³¹.

O primă descriere a cetății a fost făcută de către Nicolae Iorga, care a vizitat Soroca în cadrul unei călătorii de documentare în Bucovina și Basarabia în

²⁸ Costin, „Istorie în versuri polone”, pp. 214-215.

²⁹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I. București, 1968, p. 199.

³⁰ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Bogdan voievod (1504-1517)*, București, 1940, p. 466, p.481; *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387-1858. Tratat*, ed. I. Eremia, Chișinău: Universitas, 1992, p. 128, p. 139.

³¹ C. Tofan, „Considerații istorice asupra evoluției vămilor pe teritoriul Țării Moldovei”, *Carpica XXXI*, 2002, p. 113.

anul 1905, când a văzut și a descris majoritatea cetăților de pe Nistru: Hotinul, Soroca și Tighina³². În opinia marelui istoric,

Soroca e mult mai nouă decât Hotinul și nici pe departe nu se poate asemui cu aceasta, nici prin cuprins, nici prin meșteșugul zidirii. Ea a fost numai o strajă în calea tătarilor, făcută pe vremea lui Ștefan cel Mare (sublinierea noastră), puternic, dar în pripă, din bolovani greoi, culeși prin aceste râpe. Lucrătorii (meșterii zidari – n.n.) s-au luat după Hotin, dar ei nu erau chemați să facă altceva decât un adăpost de pândari, pentru câțiva arcași și pentru pârcălabii care mai târziu, după 1500, sub Rareș, au stat în fruntea lor³³.

O analiză și o descriere mai amplă a orașului Soroca și a cetății, cu utilizarea unor documente cunoscute la acea vreme, a întreprins în anul 1914 academicianul Al. Lapedatu. Acesta este primul studiu științific propriu-zis în care este realizată o scurtă descriere a cetății și o primă încercare de a-i decripta trecutul. Analiza articolului, publicat în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* de la București din anul 1914, permite a înțelege că autorul a realizat studiul său fără a efectua și o cercetare vizuală a sitului. Ca rezultat, planul și componentele arhitecturale ale cetății au fost reflectate ușor distorsionat. Al. Lapedatu, utilizând informațiile și descrierile lăsate de Dimitrie Cantemir și N. Dunăreanu, a prezentat greșit cetatea ca având un plan rectangular și fiind înzestrată cu trei turnuri circulare (nu cu patru, cum este în realitate) și unul rectangular, prin care se intra în cetate³⁴.

În anul 1924 Scarlat Panaitescu descrie ruinele cetăților din Basarabia, unde amintește și despre cetatea Soroca. La doi ani după apariția acestui articol Apostol Culea publică culegerea *Cetățile moldovenești de pe Nistru*, în care descrie și cetatea de la Soroca. În anul 1932 Meletie Răuțu publică, la Oradea, *Cetatea cu monografia orașului Soroca*. În perioada interbelică mai apar două lucrări despre târgul Soroca și despre cetatea omonimă de pe Nistru. Prima, publicată în revista *Viața Basarabiei* în 1937, aparține lui Paul Vataman și este intitulată *Din istoricul Sorocii*, iar cea de-a doua, apărută la Soroca în anul 1943, este o monografie complexă scrisă de profesorul de liceu N. Constantinescu, *Soroca. Descriere istorică, geografică, economică, socială și culturală*.

Din lucrările recente menționăm importante contribuții ale istoricilor acad. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu³⁵, P. Cocârlă³⁶, I. Chirtoagă³⁷, N. Bulat³⁸, A. Felea³⁹, ale arhitecților M. Șlapac⁴⁰ și T. Nesterov⁴¹.

³² Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1995, pp. 61-71.

³³ Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, p. 67.

³⁴ A. Lapedatu, „Cetatea Sorocii. Notă istorică descriptivă”, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, anul VII, 1914m, pp. 85-96.

³⁵ A. Eșanu, V. Eșanu, „Instituții administrative ale cetății și ținutului Soroca (sec. XV-XVIII)”, *Cugetul. Revistă de istorie și cultură* 3, 1999, pp. 14-22; *Idem*, „Cetatea și

Resursele arheologice

Interesul arheologic față de cetatea Soroca a fost și rămâne a fi unul constant. Deja în perioada interbelică au fost efectuate câteva sondaje arheologice în scopul de a preciza datarea și etapele evoluției fortificației. Conform unor opinii, *primul sondaj arheologic* în cadrul cetății Soroca ar fi fost efectuat în anul 1927 de către profesorul de liceu Nicolae Constantinescu⁴². Se crede că în perioada interbelică aici a realizat unele sondaje și reputatul arheolog Radu Vulpe, însă fără să cunoaștem rezultatele obținute de el⁴³. Recent, în baza analizei unor arhive din perioada interbelică, s-a afirmat că unele investigații arheologice în cetate ar fi întreprins Vlad Zirra⁴⁴.

În legătură cu intențiile autorităților centrale de a conserva, a restaura și a include cetatea Soroca în circuitul turistic, în anul 1956, câteva mici sondaje în curtea interioară, în unul din turnuri și în cazemate au fost efectuate de către arheologul L. L. Polevoi. În anii 1959-1960, expediția pruto-nistreană din care făceau parte I. Hâncu, P. Bârnea și Gh. Cebotarenco a cercetat o suprafață de circa 37 m.p. Au fost efectuate sondaje în interiorul paraclisului situat la nivelul al doilea al turnului rectangular, deasupra pasajului de intrare în cetate și în unul din turnurile circulare (turnul nr. 2) (în Raportul de săpătură, acesta este indicat drept turnul nr. III). Inițial, numărarea turnurilor pornea de la turnul rectangular, de intrare, care a fost considerat drept nr. 1. Ulterior, a fost adoptată numerotarea propusă de arhitecții conduși de V. A. Voițehovschi, autorul proiectului de restaurare a fortificației⁴⁵.

ținutul Sorocii”, în *Moldova medievală. Structuri executive, militare și ecleziastice*, Chișinău, 2001, pp. 76-108.

³⁶ P. Cocârlă, „Din istoria Sorocii medievale”, *Orizontul*, nr. 12/1986.

³⁷ I. Chirtoagă, „Soroca”, *Destin românesc. Revistă de istorie și cultură* 4 (1994), pp. 117-128.

³⁸ N. Bulat, *Județul Soroca. File de istorie*, Chișinău, 2000.

³⁹ A. Felea, *Soroca. Viață urbană și administrație (sf. sec. al XV-lea – începutul sec. al XIX-lea)*, Chișinău, 2009.

⁴⁰ M. Șlapac, „Castel del Monte, precursorul arhitectural al cetății Soroca”, *Cugetul. Revistă de istorie și cultură* 3 (1999): 23-26; *Idem, Cetăți medievale din Moldova. Mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea*, Chișinău, 2004.

⁴¹ T. Nesterov, „Arhitectura cetății Soroca – un argument important în datarea fortăreței”, *Revista de istorie a Moldovei* 2 (70) (2007).

⁴² G. F. Čebotarenko, *Otčet po raskopkam 1959-1960 gg. Sorokskaja kreposti*, Chișinău, 1959-1960, p. 2.

⁴³ Nesterov, „Arhitectura cetății Soroca”, p. 28; *Idem, „Cetatea Sorocii – între legendă, mituri și ipoteze”*, pp. 6-14.

⁴⁴ Vezi articolul lui E. Ploșniță din prezentul volum.

⁴⁵ Čebotarenko, *Otčet po raskopkam 1959-1960 gg.*, 11; G. F. Čebotarenko, *K voprosu o vremeni voznikovenija Sorokskoj kreposti*, în *MLAE MSSR* (Chișinău, 1964), pp. 210-216.

Creșterea atenției față de fortificația medievală s-a datorat și deciziei Sovietului Suprem al RSSM, din anul 1968, privind efectuarea unor ample lucrări de conservare și transformare a Cetății Soroca în muzeu. În acest scop, în anii 1968-1969 au fost efectuate cercetări arheologice în curtea interioară a cetății (1968). Atunci a fost descoperită și dezvelită structura hexagonală a curții interioare și „contraforții”, iar în secțiunea din fața cazematei nr. 5 au fost descoperite resturi (șanțul) de la cetatea de pământ și lemn. În anul 1969 a fost cercetat turnul circular nr. 1, unde săpăturile din interior au ajuns până la adâncimea de 8 m. de la intrarea în turn. Tot atunci au fost săpate patru din cele 13 cazemate (nr. 1, nr. 2, nr. 4 și nr. 9, prima cazemată este situată în partea stângă a turnului rectangular, la intrarea în cetate) și straturile culturale de la nivelul al doilea, situat deasupra cazematei, acolo unde acestea s-au păstrat (Fig. 6).

În aceeași campanie în anii 1968-1969, în exteriorul cetății, spre sud de aceasta, au fost trasate trei secțiuni. Secțiunea I, orientată pe axa nord-sud, avea lățimea de 1 m și lungimea de 30. În Secțiunea I, la distanța de circa 22 m de pereții exteriori ai cetății, a fost descoperit șanțul unei fortificații de pământ. Șanțul a fost identificat la adâncimea de cca 200 cm de la nivelul actual de calcare, fundul atingând cota de 420 cm⁴⁶. Secțiunea II a fost trasată de la baza exterioară a turnului circular nr. 2, fiind orientată pe axa N-E-S-V, având lungimea de 26 m și lățimea de 1 m. Secțiunea III reprezenta o continuare a Secțiunii II, fiind întretăiată de aleea asfaltată a parcului contemporan. Nu este cunoscută lungimea casetei. În umplutura Secțiunii III au fost descoperite doar materiale din secolele XVIII și XIX⁴⁷.

Așadar, din materialele care ne stau la dispoziție cunoaștem că în Cetatea Sorocii au fost efectuate săpături arheologice în câteva campanii de cercetare, realizate prin sondaje în anii 1956, 1959-1960⁴⁸, dar și prin săpături metodice întreprinse în anii 1968-1969⁴⁹. Rezultatele investigațiilor din ultimele două campanii au fost incluse în circuitul științific prin publicare⁵⁰.

Investigațiile din anii '50-'60 ai secolului trecut, realizate prin mai multe secțiuni în interiorul și exteriorul cetății, au permis evidențierea mai multor elemente constructive noi, anterior necunoscute:

a) au fost descoperite resturile cetății vechi de pământ și lemn;

⁴⁶ G. F. Čebotarenko, *Otčet o raskopkah v Sorokskoj kreposti v 1968-1969 gg.*, Chișinău, 1970, pp. 27-28.

⁴⁷ Čebotarenko, *Otčet o raskopkah v Sorokskoj kreposti v 1968-1969 gg.*, p. 29.

⁴⁸ G. F. Čebotarenko, *Otčet po raskopkam 1959-1960 gg. Sorokskaja kreposti*, Chișinău, 1960.

⁴⁹ G. F. Čebotarenko, *Otčet o raskopkah v Sorokskoj kreposti v 1968-1969 gg.*, Chișinău, 1970.

⁵⁰ G. F. Čebotarenko, *K voprosu o vremeni vozniknovenija Sorokskoj kreposti*, în *MLAE MSSR* (Chișinău, 1964), 210-216; *Idem*, „Arheologičeskie raskopki v Sorokskoj kreposti v 1968-1969 gg.”, în *AIM v 1968-1969 gg.*, Chișinău, 1972, pp. 201-237.

b) s-a stabilit că podeaua curții interioare a cetății a fost ridicată cu circa doi metri de la nivelul vechi de călcare, prevenind astfel inundațiile anuale;

c) s-a precizat că turnurile circulare au fost umplute cu un strat de pământ, gros de circa opt metri, pentru a conferi o rigiditate mai mare bastioanelor contra atacurilor de artilerie;

d) cercetările din extramurosul cetății au dus la identificarea unei alte cetăți de pământ și lemn, aparținând perioade poloneze (1692-1699), (Fig. 5). Pe de altă parte, nu s-a reușit stabilirea timpului când a fost construită cetatea de piatră; care au fost etapele de construcție/reconstrucție ale cetății; cine și când a construit cetatea de pământ și lemn care a precedat cronologic cetatea de zid; care era forma în plan și elementele ei constructive etc.

De la ultimele investigații au trecut peste patru decenii, timp în care tehnica și metodologia cercetărilor arheologice s-a diversificat, investigațiile necesitând utilizarea pe larg a pluridisciplinarității. Reluarea cercetărilor arheologice din cadrul proiectului de conservare și restaurare a fortificației de piatră Cetatea Soroca este mai mult decât necesară pentru a verifica datele descoperirilor anterioare, dar și pentru a face noi precizări privind o mai exactă încadrare cronologică a etapelor evoluției fortificației medievale de la vadul Nistrului.

În anul 2012, în cadrul proiectului „Bijuterii medievale: cetățile Hotin, Soroca, Suceava”, finanțat de Uniunea Europeană în baza programului operațional comun România–Ucraina–Moldova (2007-2013), au fost inițiate noi investigații arheologice în incinta cetății. Cercetările arheologice au avut drept scop studierea succesiunii straturilor culturale pe locul cetății medievale Soroca în vederea stabilirii dezvoltării sitului și a eventualelor perioade de refaceri sau reconstrucții ale fortificației de piatră. Cercetările au fost efectuate atât în incinta interioară, cât și în extramurosul cetății. Astfel, în anii 2012-2014 cercetătorii de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe din Moldova au efectuat investigații la cetatea medievală Soroca, monument protejat de stat de categorie națională (nr. 2608 în *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat*).

Săpăturile la cazemata nr. 5 și turnurile nr. 1 și nr. 2 au condus la identificarea unor depuneri culturale consistente din perioada medievală. În incinta cazematei nr. 5 (Secțiunea nr. 1) straturile culturale au fost dezvelite până la cota 450 cm (de la nivelul actual de călcare) (Fig. 7). În interiorul turnului nr. 1 (Secțiunea nr. 3) investigațiile au fost efectuate până la cota 1030 cm (de la intrarea în turn) (Fig. 12).

Astfel, în cazemata nr. 5, de rând cu materiale ceramice și monede central-europene și poloneze descoperite în straturile superioare, a fost identificată ceramică de factură moldovenească din secolele XV-XVI, reprezentate de fragmente de străchini și ulcioare. Tot aici au fost găsite mai multe ghiulele din piatră și vârfuri de săgeți din fier, dar și o monedă moldovenească de la Ștefăniță al

IV-lea (1517-1527). În partea inferioară a Secțiunii a fost evidențiat șanțul unei fortificații de pământ și lemn, anterioară cetății din piatră (Fig. 15).

Investigațiile din turnul nr. 1 (circular) au dus la depistarea unor straturi succesive de mortar și moloz – mărturie a unor perioade distincte de construcție și refaceri. Sub ultimul strat de mortar și moloz, identificat la adâncimea de 850 cm, au fost descoperite fragmente ceramice de factură moldovenească, din secolul al XV-lea, ghiulele din piatră și o monedă otomană (acce) din metal alb, aparținând unei emisiuni timpurii a sultanului Bayazid al II-lea (1447-1512). Toate acestea au fost descoperite în umplutura unui șanț de fortificație din pământ și lemn, având pereții consolidați cu bârne dispuse sub unghi (Fig. 10).

Cercetările din extramuros sunt reprezentate prin trei secțiuni. În secțiunea nr. 4, trasată la 22 m sud-est de cetatea din piatră, au fost descoperite resturile unei fortificații din pământ și lemn, după toate probabilitățile - alta decât cea identificată în secțiunile nr. 1 și nr. 3. Șanțul, lat de circa 6 m în partea de sus și de circa 4,50 m în partea de jos, avea o adâncime de până la 4,0-4,5 m. Fundul șanțului a fost prevăzut, pe una din laturi, cu două rânduri de stâlpi din lemn ascuțiți în partea lor superioară, dispuși paralel, sub un unghi de 70 grade. Distanța dintre cele două rânduri de stâlpi era de circa 20-25 cm (Fig. 13).

În umplutura și pe fundul șanțului cetății de pământ și lemn au fost găsite mai multe fragmente de ceramică medievală moldovenească modelată la roata olarului, dar și fragmente de ceramică fină, de import. Totodată, aici s-au descoperit mai multe (peste 20 de piese întregi sau fragmentate) ghiulele din piatră, mărturie a unor lupte intense care se duceau în perioada de edificare a cetății din piatră. În calitate de indicatori cronologici ai perioadei de funcționare și de astupare a șanțului cetății de pământ și lemn servesc câteva monede aparținând domnitorului Ștefăniță al IV-lea (1517-1527), nepotul lui Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504).

În Secțiunea nr. VI, trasată lângă poarta de intrare în cetatea de piatră, au fost identificate materiale arheologice privind etapele de construire a fortificației. Menționăm mai multe alice din plumb, inele și nasturi din bronz, monede poloneze și otomane. Tot aici a fost găsită o monedă medievală moldovenească, descoperită pe nivelul vechi de călcare, de la care s-a construit cetatea, aparținând domnitorului Bogdan al III-lea (1504-15017), fiul lui Ștefan cel Mare.

În anul 2014 au fost continuate investigațiile arheologice la cetatea Soroca în cadrul proiectului de restaurare și conservare a fortificației medievale, demarate în toamna lui 2012. Situată la un vechi vad al Nistrului, cu punct de strajă, cu vamă de trecere (după unii autori, încă de la începutul secolului al XV-lea – 1419) și cu fortificație, inițial din pământ și lemn, apoi de zid, cetatea de la Soroca a constituit un element strategic în linia de apărare a hotarelor de răsărit ale statului medieval moldovenesc. Ridicată pentru a opri invaziile devastatoare ale tătarilor, cetatea de la Soroca a devenit unul dintre cele mai importante puncte de sprijin și contra incursiunilor cazacilor și ale polonezilor pentru controlul segmentului moldovenesc

al căilor comerciale internaționale ce legau Marea Neagră de orașele din Europa Centrală și de Nord (hanseatice).

Cercetările au avut drept scop descoperirea de elemente constructive și/sau de arhitectură în vederea utilizării acestora în procesul de restaurare și consolidare a cetății de piatră. Astfel, în caseta de la parterul turnului rectangular, de intrare, au fost identificate elemente necunoscute, probabil, ale sistemului de evacuare a apei din interiorul fortificației.

Investigațiile din extramuros, realizate prin câteva secțiuni, au condus la descoperirea unor straturi culturale, dar și a unor complexe de locuire și gospodărești din eneolitic, epoca bronzului tardiv sau Halstattului timpuriu și din perioada medievală (Fig. 11).

Cele mai multe materiale rezultate în urma cercetărilor arheologice din acest an se referă, cum e și firesc, la epoca medievală și premodernă. În extramurosul curtinei nr. 1 au fost descoperite materiale ceramice și câteva gropi de par de la corturile armatei poloneze care a staționat în cetate în anii 1686-1699, în timpul războaielor otomano-poloneze (1672-1699). Astfel, diplomatul francez François Gaston menționa că la 23 august 1586 „regele Poloniei (Jan Sobieski), dorind să-și asigure stăpânirea totală asupra Moldovei, a ocupat cu ajutorul cazacilor puternica cetate de pe Nistru numită Soroca, unde a instalat o garnizoană numeroasă”⁵¹.

Importante vestigii au fost scoase la lumina zilei în secțiunea IX, situată în imediata apropiere a turnului circular nr. 1, în extramuros. Așa cum, în anii 2012 și 2013, în procesul săpăturilor din interiorul cetății, în cazemata nr. 5 și în interiorul turnului circular nr.1, au fost descoperite resturile unei fortificații de lemn și pământ, reprezentată printr-un șanț fortificat cu palisadă din bârne, s-a luat decizia de a verifica parcursul șanțului în partea de est-sud-est a cetății de piatră, în scopul de a releva și a documenta noi elemente ale acestuia. Ca urmare, s-a constatat că fundația cetății de piatră, adâncă de până la 1,45-1,50 m, suprapune șanțul cetății de lemn și pământ. A fost cercetată partea exterioară a șanțului fortificației de lemn și pământ, partea interioară fiind suprapusă de fundația de piatră a cetății, fapt ce nu a permis măsurarea lățimii acestuia. Latura păstrată a șanțului de pământ era fortificată cu două rânduri de bârne, de la care s-au păstrat gropile de par cu diametrul variind între 0,15 și 0,20 cm. Pentru amplasarea celor două rânduri de pari, pe fundul șanțului a fost săpat un canal lat de circa 0,5-0,6 m și adânc de până la 0,5 m. Primul rând de bârne, înclinat sub un unghi de 70 de grade, sprijinea peretele șanțului. Cel de-al doilea rând de pari, situat la distanța de 0,5-0,6 cm de primul, era poziționat vertical. Distanța dintre parii din fiecare rând varia între 0,10 și 0,15 m. În umplutura și pe fundul șanțului fortificației de lemn și pământ care a precedat cetatea din piatră a fost adunată o importantă colecție de ceramică din secolul al XV-lea, fragmente sporadice de ceramică aparținând secolului al XIV-

⁵¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII (București, 1980), 407.

lea, modelată la roata cu turații lente sau medie, dar și ceramică fină de import. Tot aici au fost descoperite mai multe ghiulele din piatră, alice din plumb. În partea de sus a șanțului cetății de pământ, mai aproape de fundația de piatră a cetății, au fost descoperite două monede de la Bogdan al III-lea (1504-1517) și două monede de la Bayazid al II-lea (1481-1512).

Concluzii preliminare

Reieșind din rezultatele investigațiilor arheologice din anii 2012-2016 și din secolul XX, putem presupune, la această etapă a cercetărilor, că fortificația din lemn și din pământ descoperită sub fundația cetății de piatră a fost construită în secolul al XV-lea. La etapa actuală a investigațiilor nu există suficiente dovezi pentru a atribui această fortificație voievodului Petru Mușat, deci sfârșitului de secol XIV, așa cum s-a mai presupus, chiar dacă anumite materiale ceramice sporadice descoperite aici aparțin acestei perioade. Printre materialul ceramic moldovenesc au fost găsite și câteva fragmente caracteristice perioadei de dominație a Hoardei de Aur.

Considerăm că întreaga logistică privind invitarea unor arhitecți (posibil italieni), proiectarea și demararea construcției fundației de piatră a cetății de la Soroca a fost inițiată de Ștefan cel Mare. După toate probabilitățile, cetatea a fost realizată, în cea mai mare parte, în timpul lui Bogdan al III-lea (1504-1517) și a putut fi definitivată în perioada imediat următoare. În această perioadă sau și pe timpul lui Ștefan al IV-lea (Ștefăniță) (1517-1527), este posibil să se fi efectuat anumite lucrări în interiorul cetății de piatră, la lemnăria acesteia, iar în jurul cetății fiind construit un sistem suplimentar de apărare – o linie de fortificație din lemn și din pământ, formată din șanț și din val, identificată la distanța de circa 22 m spre sud de cetatea de piatră. Este posibil ca aceasta fortificație, descoperită și cercetată de noi, să nu fie unica centură de apărare a cetății din piatră de la Soroca.

În baza materialului arheologic, a analizei succesiunilor stratigrafice, a materialului ceramic și a descoperirilor monetare, dar și a identificării mai multor etape de construcție, reflectate în asizele de egalizare vizibile și azi pe zidurile cetății, venim cu ipoteza că edificarea cetății din piatră a fost inițiată la finele secolului al XV-lea și a durat, cu pauze, până către mijlocul secolului al XVI-lea. Într-o anumită perioadă, probabil pe timpul domniei lui Bogdan al III-lea și a lui Ștefan al IV-lea, au existat concomitent fortificația din pământ și lemn (șanțul din secțiunea IV) și cetatea din piatră, care era în construcție. În acest sens, reamintim de scrisoarea lui Bogdan al III-lea din 1 iulie 1512 adresată regelui polonez Sigismund I (1505-1548), în care acesta cere morile de peste Nistru pentru a fi de *hrană* (зодовле) pentru cetatea Soroca.

Se pare că cetatea a avut de suferit în urma campaniei armatelor Imperiului otoman, condusă de sultanul Suleiman, din anul 1538, când Țara Moldovei a fost

atacată de la sud de otomani, din nord de armatele poloneze care au asediat, nereușit, cetatea Hotin, iar din est - de tătarii din Crimeea.

Anton Verancsics mărturisește că sultanul Suleiman „ocupă pe seama sa partea Moldovei se ce întinde de la Prut la Nistru, alăturând-o către Cetatea Albă”⁵². Conform unor informații, infirmate de cercetările actuale⁵³, turcii ar fi cucerit cetățile Soroca și Bar, unde ar fi numit sangeacbei⁵⁴. Nu este clar dacă în anul 1538 cetatea Soroca a fost cucerită de hoardele tătare, bătute ulterior la Ștefănești, pe Prut, sau dacă armatele otomane au trecut pe la Soroca în timpul retragerii, cum s-a mai invocat. De asemenea, nu există suficiente surse care să confirme instalarea unui sangeacbei la Soroca, chiar dacă s-a acreditat ideea că la începutul anului 1539 turcii au înaintat spre nord, unde au demarat construcția unei fortificații la hotar cu Polonia, trimițând pentru aceasta 7 mii de oameni (meșteri și calfe). Lucrările de reconstrucție de la cetatea Tighina și cele începute la Orhei (Orheiul Vechi), dar și într-o zonă rămasă necunoscută de la nord de Soroca⁵⁵, au trezit motive serioase de îngrijorare a Poloniei, exprimate de castelanul de Belz, Nicolae Sieniewski⁵⁶, către coroană. Ieronim Laski, într-o scrisoare de la 22 octombrie 1539, menționează că domnitorul Moldovei (Ștefan Lăcustă) a trimis un mare boier al său, numit Selha, cu o *armată puternică* [n.n.] spre Soroca pentru a o păzi de tătari⁵⁷.

Presiunile diplomatice ale Poloniei au făcut ca turcii să înceapă retragerea treptată din teritoriul dintre Prut și Nistru. Deja la 30 septembrie 1539 nunțul apostolic la Viena, Fabio Mignanelli, anunța că sultanul a renunțat la proiectata fortificație din nordul Moldovei⁵⁸.

O informație din 8 noiembrie 1542, trimisă marelui cneaz al Moscovei, Ivan al IV-lea cel Groaznic, confirmă că Soliman Magnificul „i-a înapoiat (lui Petru Rareș) două părți din Țara Moldovei, iar a treia a luat-o sultanul pentru sine...”⁵⁹. Încă în anul 1542 sultanul i-a cerut lui Petru Rareș sa-i cedeze Orheiul⁶⁰,

⁵² Anton Verancsics, *De apparatu Joannis regis contra Solimanum caesarem in Transylvaniam invadantem (1536-1538)*. în: Al. Papiu-Ilarian, *Tesaur de monumente istorice pentru România*, tom III, București, 1864, p. 171.

⁵³ V. Păslariuc, *A fost Soroca transformată în kaza la 1538 ?* în: *Cetatea Soroca. Istorie, memorie și tradiții seculare*, Chișinău, 2015, p. 189-196.

⁵⁴ A. Veres, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I, București, 1929, p. 18.

⁵⁵ În cadrul unor periegeze efectuate la Otaci în vara anului 2015, aici, pe malul înalt al Nistrului, au fost descoperite valurile și șanțul unei cetăți de pământ și lemn, de formă rectangulară, care ar putea aparține acestei perioade.

⁵⁶ *Elementa ad fontium aditiones, XXXVI. Documenta ex Archivo Regiomontano ad Poloniam spectantia*, VI pars, 1538-1542, adidit Carolina Lanckoronska, Romae, 1975, p. 91.

⁵⁷ *Călători străini*, I, p. 236.

⁵⁸ Hurmuzaki, *Documente*, II, 4, p. 199-200.

⁵⁹ C. Rezachevici, *Politica externă*. În: *Petru Rareș*, București, 1978, p. 246.

fapt ce l-a făcut pe domnitor, în anul următor, 1543, să *refacă* cetatea de la Soroca. În acest context se înscriu încercările lui Petru Rareș de a aduce la Soroca meșteri din Bistrița⁶¹.

Unii cercetători consideră că pârcălăbia moldovenească, strămutată după anul 1484 de la Chilia și Cetatea Albă la Ciobruciu, a fost organizată de Ștefan cel Mare, la scurt timp după cucerirea acestora, (chiar dacă primul document în care este amintit un „pârcălab de Cioburciu (Fătul)”, este menționat doar la 8 aprilie 1528), după care pârcălăbia este stabilită la Soroca⁶². După retragerea turcilor, la Soroca îl găsim în dregătoria de pârcălab, în martie 1541, pe boierul Tăbici, în anul 1543 pe Toader, iar în 1544 pe Cazan⁶³.

Cercetările istorice, dar în special cele arheologice din ultimii ani, au contribuit semnificativ la elucidarea unor aspecte importante legate de fortăreața de piatră, au condus la extinderea bazei documentare de informare. Investigațiile ne-au permis, în baza materialului arheologic descoperit, să avansăm noi ipoteze privind soluționarea unor probleme legate de cronologia, etapele legate de construcția cetății de piatră, dar și de existența sau lipsa altor fortificații și edificii în zonă.

În ceea ce privește sistemul de fortificații din preajma cetății de zid de la Soroca, se impune o mai pronunțată lărgire a cadrului cercetărilor arheologice și o valorificare corespunzătoare a rezultatelor acestora. Complexitatea problemelor legate de apariția târgului, ținutului și a cetății Soroca impun intensificarea și extinderea investigațiilor arheologice, ca și permanenta confruntare a rezultatelor obținute cu informațiile lacunare furnizate de documentele scrise, pentru o mai obiectivă analiză și reconstituire a evenimentelor istorice din această perioadă, care au avut drept protagonist cetatea atribuită de tradiția locală lui Ștefan cel Mare. Toate acestea vor permite evidențierea aspectelor particulare ale evoluției comunităților locale, dar și stabilirea cadrului general social-politic și militar în care au fost implicate.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 247.

⁶¹ Hurmuzaki, *Documente*, XV, 1, p. 432.

⁶² Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1899, p. 187.

⁶³ C. Rezachevici, *Politica internă*, în: *Petru Rareș*, Buc., 1978, p. 226; N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, 1899, p. 349; Corfus Ilie, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*. București, 1979, p. 123-126, doc. 61.

